

umetnine tudi potem uvoza. 4. Vzlic temu so domačini zaostajali. 5. Vendar pa proizvajajo dela, ki se podrejujejo splošnemu okusu, in čim boljši so, tem manj so domači. 6. Koncem 17. stoletja se naša umetnost začneja oproščati zastarelih okovov in se obračati v sodobno smer. 7. Polagoma prodre umetnost, posebno profi koncu 18. stoletja, tudi v najširše plasti in rodi nekaj estetičnega čuła v kmetu in banavzu. 8. Tedaj dobé vsi sloji ljudstva, plemiči, meščanje in kmeti, nekako poželenje po umetnosti. 9. Le posamezni umetniki se dvigajo nad rokodelce in diletante — in to traja vobče do srede 19. stoletja. — Na tej podlagi je vzknila umetnost, ki jo bomo smeli imenovati čez nekaj časa svojo umetnost.

PORTRET ŠKOFA TOMAŽA HRENA.

Jos. Mantuani.

V zgodovinski razstavi slik visi v I. oddelku, označena s št. 36, podoba škofa, slikana na platno z oljnimi barvami. Kot umetnika, ki jo je izvršil, navaja katalog: »Slikar iz 2. pol. 17. stol.« Predstavlja pa, po napisu pod zgornjim robom, ljubljanskega škofa grofa Otona Buchheima; omenjeni napis slove: »Otto Buchheim XI. Episc. Labac. 1641—1664«. Lastnik podobe je presvetli g. knezoškof, oziroma škofijski inventar.

Ko sem stal pred to podobo, mi nekaj ni hotelo prav ugajati, ker se ni skladalo s časovnimi podatki. Brada spominja še na modo iz zadnjih let 16. stoletja, čipke pa svedočijo, da je nastala podoba v prvi četrti 17. stoletja. Istotako priča vsa pozitura, pojmovanje oblik, podrobnosti in naslikane vezenine, da podoba ne more biti iz druge polovice 17. stoletja. A ker je bila slika v jako neugodni luči, bolje: od luči obrnjena, nisem mogel ničesar sklepati. Pa mi ni dalo miru. Kolikorkrat sem šel mimo, vedno se je ponavljala in poglobljala moja skepsa. Prosil sem, da se mi slika sname, da jo bo moč proučiti; tej prošnji so gospodje ugodili drage volje.¹

Dnevna svetloba je potrdila na mah moje slutnje. Gori navedeni napis »Otto Buchheim...« itd. je recenten; s tem pade njegova dokazilna moč. — A svetloba je razkrila še druge tajnosti. Pod tem modernim napisom je ostanek pristnega napisa, kateremu se je hotel moderni prilagoditi v barvi. Ta ostanek obsega besede: »...t labor:

¹ Imenoma izrekam za to uslugo svojo iskreno zahvalo dvema gospodoma: akad. slikarju Mateju Sternenu in konservatorju dr. Fr. Steletu, ki sta mi s svojo pomočjo omogočila proučevanje portrêta.

aspice praemium«. — Niže pod tem ostankom je mitra, skozi njo vtaknjena pastirska palica, pod njo pa dva grba; prvi ščit, proti levi, kaže na zlatem polju polovico avstrijskega orla na desni, a polovico kranjskega orla na levi. To je grb ljubljanske škofije. — Drugi, proti desni, nudi ščit, ki ima zgoraj razparano črno polje, na vsaki polovici pa šesterožarno zlato zvezdo; spodaj modro polje z zlatim levom. To je znani rodbinski grb Hrenov.² — Pod grbom vidimo letnico: M.DCLXI. Pod to letnico: Aetatis suae LI.

Preiskovanje slike je ugotovilo, da je bila prenovljena v naši dobi; staro platno je navaljano na novo. Ker so bili robovi pač poškodovani, so sliko naokoli obrezali. To se pozna na vseh straneh, najmanj še ob zgornjem robu. Na ta način je izginil del mitre, ki je poleg škofa na desni, in krivulja škofove palice; na levi del sv. razpela, spodaj dolnji del škofove postave. Tako postane tudi jasno, zakaj ni cel pristni napis, ki nudi znano Hrenovo geslo: Terret labor, aspice praemium. Je li mogoče misliti, da je portretirani škof res Oton grof Buchheim, ako ima v pristnem napisu Hrenovo geslo in pod njim Hrenov grb?

A idimo dalje z opazovanjem. Pod grbom stoji letnica M.DCLXI, to je 1661. Ta letnica je do zdaj prista. Takrat je bil škof Hren že 31. leto v večnosti, a ljubljansko škofijo je vladal res grof Buchheim. Tu so nesoglasja in protislovja. Ako pa opazujemo natančno, zasledimo kmalu potvorbno letnico. Obnovitelj slike je imel pred seboj neznan portrêt, ki sodi po svoji vnanjosti in oblikah v 17. stoletje. To mora biti le Oton Buchheim, tako je moral sklepati; kajti v škofiji je še drug portrêt, približno iz iste dobe, ki velja za Hrenovo podobo; med obema je tolika razlika, da je mogoče sklepati na različni osebi, ki ju predstavljata. Torej je letnica napačna, si je mislil in — errata corrige — naredil je iz prvotne letnice kratkomalo M.DCLXI. Kako? Ako pogledamo natančneje, opazimo, da je L dodan ali vstavljen. Dasi je barvo izvornih znamenj precej dobro pogodil, se vendar razlikuje od starih, pa ne le po niansi, ampak prav posebno po potezi. Prvotno je stalo torej na mestu sedanje številke M. DC. XI. To se da dognati brez truda, ako si letnico pozorno pogledamo. Za M stoji pika, t. j. tisočica je ločena od stotic; nedvomno je stala pika tudi za DC, da je ločila stotice od desetice in enojke. S tem sta nastali med tisočico in stoticami ter med temi in desetico razdalji; to nahajamo prav pogosto v pismu in v tisku 16. in 17. stoletja. Prostor med stoticami in desetico je porabil umetnik, ki je obnavljal podobo.

² Tako vsaj bi moral biti pravilni Hrenov grb. Dobil sem pa na nekaterih slikah tudi srebrne zvezde in zlatega leva, ali srebrnega leva in zlate zvezde, ali vse srebrno, celo črno polje brez zvezd. To je samovoljnost ali neumevanje pomembnosti heraldičnih likov.

ter je vstavil med C in X še L, ne meneč se za pravilnost ali nepravilnost svojega postopanja. Druga, pristna znamenja za rimske številke so ostala nedotaknjena. Nepokvarjena je tudi izvirna letnica življenske dobe.

Sedaj pa poglejmo, da li se da »popravljen« letnica M.DCLXI! spraviti v sklad s kronološkimi dejstvi. Škof Buchheim je bil rojen 31. avgusta 1606, škof je postal meseca aprila 1641, umrl je 3. aprila l. 1664 v Pasavi, kamor je bil šel na posvečevanje ondotnega škofa Vaclava pl. Thuna, ki je bil ustoličen dne 27. marca. — Po teh podatkih je bil torej 51 let star že l. 1657, ne šele 1661. Za eno leto se more eventuelno premakniti letnica, kakor se tolmači napis: Aetatis suae LI; ako čitamo: Aetatis suae (annorum) quinquaginta unius, t. j.: star 51 let, tedaj velja letnica 1657; ako pa tolmačimo: Aetatis suae (anno) quinquagesimo primo, t. j. v 51. letu svoje dobe, tedaj je celo mogoče, da se mora glasiti letnica 1656, ako je bila slika gotova, preden je izpolnil 51. leto. — V označenem letu (1661) je bil Buchheim star 55 let. Iz tega je razvidno, da se številke na sliki ne dajo spraviti v sklad z ugotovljenimi kronološkimi podatki o škofu Buchheimu, da torej ne morejo veljati njemu. Kako pa, ako jih poizkusimo spraviti v sklad s Hrenovimi življenskimi podatki? Tomaž Hren je bil rojen l. 1560, škof je postal 1598, umrl je 10. februarja 1630. Ta je bil l. 1611 res 51 let star. Ako izločimo iz potvorjene letnice M.DCLXI pozneje vstavljeni znak L, dobimo prvotno in izvirno letnico M.DC.XI, in to je povse pravilno.

Torej zoper Buchheima svedoči Hrenovo geslo — Buchheimovo geslo je bilo: »Tempora tempore tempera« (odnošaje uravnavaj po zahtevah časa) —, ugovarja osebni grb — kajli Buchheimov grb kaže razčelvorjen ščit, ki ima v sredi ščitek s prečnim pasom, v poljih pa po tri snope, in nasproti po enega kronanega leva —, protivijo se letnice, ne soglašajo podrobnosti, kakor nošnja brade, čipke in vezena; tu ne preostane nič drugega, kakor odločiti se zoper naziranje, da imamo pred seboj portrét Buchheimov. To bi bila negativna stran.

Nasproti pa soglašajo s podobo in vsemi podrobnostmi naziranje, da predstavlja slika Hrenov portrét: geslo je Hrenovo in ni bilo potvorjeno, ampak imamo vse, kar je ostalo, v pristnih potezah. Izvirna letnica M.DC.XI. se strinja z letnico njegove starosti, osebni grb je Hrenov, nošnja brade, čipke in vse odgovarja v celem obsegu označbi časa za Hrenovo dobo. —

Ako primerjamo domnevni Buchheimov portrét s listimi Hrenovimi, ki so označeni kot taki in jih spremlja tudi verjetno izročilo, se nam vsiljuje seveda — vsaj na prvi pogled — mnenje, da predstavljajo različne osebnosti. Tako n. pr. če prispodabljam Hrenov portrét, ki ga hrani škofija, z onim v razstavi (št. 36). A ko se poglobimo v ana-

tomične značilnosti, pridemo pa vendar do zaključka, da je služil obema slikama (in samo s slikanimi portrêti se pečam na tem mestu) isti model; n. pr. ako primerjamo čelo in slepočico, podočnico, nosnico, vejice, obrvi, ukrivljeni nos, ustnice, podrte rame, moramo spoznati v teh potezah isti model. Deželni muzej ima tudi portrêt Hrenovega brata Andreja iz dobe ok. 1600; ta je bil za nekoliko let mlajši kakor je bil škof, ki so ga ugotovili za Buchheima. Ako človek primerja ti dve glavi, si ne more kaj, da bi ne priznal njune frapantne podobnosti. Torej tudi ta sličnost priča, da je domnevni Buchheim prej škof Hren kakor dunajski grof.

Razen tega bratovega portrêta ima deželni muzej še portrêt škofa Hrena samega. Ta je pa zelo odrgnjen, posebno po obrazu, tako da ni mogoče izvajati iz teh potez nikakega veljavnega sklepa. A nekaj postranskih stvari pa le kaže, da imamo pred seboj portrêt slavnega vladike. Znano je, da je bil škof Tomo Hren posebno vnet častilec preblažene Device; njena podoba ga je spremljala na vseh potih. Na razstavljeni sliki (št. 36) vidimo na mizi črn križ na precej težkem podstavku, na njem pozlačeno telo Kristusovo in istoake okraske; spodaj je podoba Matere božje z detetom v naročju. Isto sv. razpelo je ponovljeno na sliki, ki jo hrani muzej. Ta Hrenov portrêt soglaša, vkolikor se to dá določiti, z onim, ki ga hranijo v škofiji kot podobo škofa Hrena. Dasi je poslednja risana z druge strani kakor dozdevni Buchheim in otežuje primerjanje, je vendar gotovo, da predstavlja Hrena.

Ako torej pregledamo ves račun, moramo sklepati, da v razstavi obešena slika pod imenom Oton Buchheim ne predstavlja tega dunajskega aristokrata, ampak na podstavu gesla, grba in kronoloških pripisov svetovno znanega profireformatorja na Kranjskem, škofa Tomaža Hrena.

* * *

Ko sem bil dospel do teh rezultatov, sem to povedal tudi gospodu ravnatelju kn. škof. pisarne, monsign. Jos. Dostal. V veliko zadoščenje mi je bilo, da je ta gospod potrdil moja izvajanja in nazaranja ter mi izjavil, da je tudi on prišel do istega prepričanja in istih rezultatov. Ker sta torej dospela dva znanstvena delavca, popolnoma neodvisno drug od drugega, do istega sklepa, mora biti stvar vendar v redu in bo držalo, kar je dognano.